

Robert Kotowski

"W przedwojennej Polsce. Życie codzienne i niecodzienne", Maja i Jan Łozińscy, 2011 : [recenzja]

Rocznik Muzeum Narodowego w Kielcach 26, 329-333

2011

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

ROBERT KOTOWSKI

MAJA I JAN ŁOZIŃSCY
W PRZEDWOJENNEJ POLSCE.
ŻYCIE CODZIENNE I NIECODZIENNE

Wydawnictwo Naukowe PWN 2011 (wyd. II)

Dwudziestolecie międzywojenne to niezwykle ciekawy i barwny okres w dziejach naszego kraju. Tym bardziej cieszy, wydana w ostatnich miesiącach, nakładem wydawnictwa naukowego PWN, książka przybliżająca, wciąż zbyt mało znaną, codzienność II RP. Mowa tu o publikacji Mai i Jana Łozińskich, *W przedwojennej Polsce. Życie codzienne i niecodzienne*, którą nie popełniając większego błędu moglibyśmy również uznać za album.

Zwróci z pewnością uwagę każdego czytelnika bardzo bogaty wybór unikatowych fotografii ilustrujących publikację. Jest to już drugie wydanie tego opracowania, które pierwszy raz ukazało się za sprawą innego wydawnictwa przed 12 laty, będąc jednym z wielu w dorobku Łozińskich. W tym miejscu warto

wymienić choć kilka z dotychczasowych publikacji duetu autorskiego, jak np. *Sport samochodowy w przedwojennej Polsce*, (1994), *Sport lotniczy w przedwojennej Polsce* (1994), *Bale i bankiety Drugiej Rzeczypospolitej* (1998), *Życie codzienne i niecodzienne w przedwojennej Polsce* (1999). Narty. Dancing. Brydż, *W kurortach Drugiej Rzeczypospolitej*, (2010).

Maja i Jan Łoziński są niewątpliwie znawcami obyczajów XIX i XX wieku w Polsce. Od wielu lat badają historię życia codziennego i polską obyczajowość głównie w XIX wieku i w okresie międzywojennym. Badania swe opierają na żmudnej kwerendzie zachowanych wspomnień, pamiętników, czasopism z danego okresu, a także innych źródeł i opracowań.

W przedwojennej Polsce to, jak czytamy we wstępie (...) *swoisty reportaż z przeszłości, w którym wspomnienia, relacje literackie i anegdoty układają się w opowieść o szczególnym okresie historii polskiego społeczeństwa, jakim było dwudziestolecie międzywojenne. Radość z odzyskanej niepodległości, szybkie zmiany cywilizacyjne i obyczajowe, bujne życie towarzyskie, sukcesy - ale i porażki - w drodze do nowoczesnej Europy, tworzyły fascynującą atmosferę tamtych, jakże trudnych w ocenie lat.*

W istocie, okres dwudziestolecia międzywojennego to czas licznych, ale i różnorodnych przemian w wielu dziedzinach życia. To czas odbudowy, scalania ziem znajdujących się ponad sto lat pod zaborami, czas kształtowania nowych postaw, realizacji wielu idei, a przede wszystkim, czas budowy nowego, niepodległego państwa i formowania się nowoczesnej świadomości narodowej, ale także społeczeństwa. To czas przemian kulturowych, obyczajowych, jak również cywilizacyjnych. Mnogość i intensywność tych wszystkich elementów mających pomóc nadrobić stracone 123 lata powoduje, że dwudziestolecie jest bardzo trudne do jednoznacznej oceny. Tym samym, konieczne jest zgłębianie historii tego okresu we wszystkich obszarach i popularyzacja badań, by stworzyć zainteresowanym, jak najlepsze pole do własnych sądów. Tego podjęli się autorzy omawianej publikacji, ukazując w sposób syntetyczny obraz życia, jego styl, a także obyczaje w międzywojennej Polsce.

Na książkę składa się osiem, rozdziałów, poprzedzonych wstępem od autorów. W atmosferę lat międzywojennych wprowadza czytelnika rozdział „Początki”, przybliżający pierwsze dni niepodległej Polski. Autorzy starają się pokazać w tym miejscu trudną sytuację młodego państwa, stojącego przed koniecznością scalenia w jednolity organizm byłych terenów zaborczych, regulacją granic, budową nowego ustroju, ukierunkowaniem polityki zagranicznej, stworzeniem od podstaw aparatu państwowego, armii, a także odbudową podstawowych gałęzi gospodarki, jak przemysł, rolnictwo, transport czy system monetarny. Ważnym elementem tworzenia nowej niepodległej rzeczywistości była także regulacja stosunków społecznych w trudnej, wielonarodowościowej specyfice.

W kolejnym rozdziale „Pejzaże miast” autorzy przedstawili obraz wybranych sześciu ośrodków miejskich: Warszawy, Krakowa, Wilna, Lwowa, Poznania i Gdyni. Czytelnik może dzięki temu poznać specyfikę przedwojennych metropolii, ich problemy mieszkaniowe, komunikacyjne, a także ciekawostki związane z rozwojem urbanistycznym. Każde z opisanych miast miało swój niepowtarzalny charakter i rytm, który udało się autorom uchwycić i w przystępny sposób przybliżyć. Autorzy posiłkują się w tych zabiegach, podobnie, jak we wszystkich pozostałych rozdziałach książki bardzo bogatą kolekcją fotografii. Daje to możliwość „zobaczenia z bliska” tętniących życiem ulic polskich miast, ówczesnych mieszkańców,

przedwojennej architektury, ale także licznych zakamarków, miejsc handlu i odpoczynku, utrwalonych na kliszach przez ówczesnych fotografów.

Z wielkomięskiej atmosfery drugiego rozdziału autorzy przenoszą czytelników w zgoła odmienną rzeczywistość zaprezentowaną w rozdziale „Na wsi, we dworze, w pałacu”. Przedstawiają tu dwa oblicza polskiej wsi przedwojennej, której mieszkańcy stanowili 2/3 ogólnej liczby społeczeństwa polskiego. Z jednej strony widzimy trudną sytuację materialną chłopów, w większości wręcz ubóstwo, powodujące cywilizacyjną zapaść ówczesnej wsi. Choć wskazują na pewien rozdźwięk pomiędzy poziomem rolnictwa w zachodnich dzielnicach Polski, a więc byłego zaboru niemieckiego i wschodnich oraz południowych, czyli byłej kongresówki i Galicji. Z drugiej strony widzimy środowisko polskiego ziemiaństwa, którego prymat, utrwalony tradycją Polski szlacheckiej, przez cały okres międzywojenny był uznawany przez chłopów, mimo wprowadzonych konstytucją zasad demokracji. Czytelnik może poznać opis zajęć, uciech, zwyczaje kulinarne, tradycyjną polską gościnność oraz biesiady, będące (...) *atrakcyjnym rytuałem wiejskiego życia*. Pozwala to prześledzić proces przemian polskiego ziemiaństwa i jego obyczajowości oraz systemu wartości. Nie zabrakło w rozdziale także niezwykle barwnych opisów najwspanialszych polskich dworów, jak pałac Potockich w Łańcucie, czy Radziwiłłów w Nieświeżu i poznanie gości tych miejsc.

Bale, rauty, zabawy towarzyskie, popołudniowe herbatki zwane „fajfami”, wytworne kolacje opisane zostały w rozdziale „Czas zabaw i bankietów”. Czytelnik ma szansę poznać panujące w międzywojnu zasady, jakie obowiązywały na tego typu wydarzeniach przy stole, ale i na parkiecie. Sporo miejsca poświęcone zostało także uczestnikom, a dzięki bogatej ilustracji fotograficznej czytelnik ma szansę jeszcze bardziej poczuć atmosferę ówczesnych zabaw.

W kolejnym rozdziale zatytułowanym „W kinie i w kabarecie” zaprezentowany został rozwój popularnych form rozrywki i związany z nimi świat bohemy artystycznej dwudziestolecia międzywojennego. Treść uzupełniają zdjęcia aktorów, artystów kabaretowych i liczne cytaty. Obok kina, kabaretu, rewii oraz dość elitarnego w tamtych czasach teatru, autorzy opisują rodzącą się w latach dwudziestych konkurencję tych form rozrywki, radio. Zwracają uwagę na jego zawartość programową, z roku na rok coraz bardziej rozbudowaną o kolejne obszary wypełniające czas antenowy - wiadomości, muzyka, literatura, edukacja. Przybliżają także sylwetki osób związanych z radiem, a dzięki ilustracji fotograficznej czytelnik może zobaczyć jak wyglądała rozgłośnia czy pierwsze odbiorniki radiowe, zaś na zdjęciu z 1938 roku prezydenta Ignacego Mościckiego przy jednym z nich.

Kolejne dwa rozdziały „W podróży” oraz „Automobiliści, lotnicy i inni” poświęcone zostały tematyce rozwijających się nowych zjawisk i pasji wśród społeczeństwa lat dwudziestych i trzydziestych. Podróże, w tym także lotnicze, rajdy samochodowe, rozwijająca się komunikacja wszystko to fascynowało Polaków w międzywojniu. Liczne zdjęcia ówczesnych „żelaznych maszyn”, samolotów, pociągów, automobili, autobusów a także automobilistów i lotników doskonale to potwierdzają i oddają atmosferę „kultu”.

Całość zamyka rozdział „Ostatnie lata”. To charakterystyka Polski po śmierci Marszałka Józefa Piłsudskiego, w ostatnim okresie przed wybuchem II wojny światowej, „okraszona”, jak wszystkie pozostałe rozdziały, bogatym materiałem fotograficznym. Z jednej strony rozdział ten stanowi rodzaj podsumowania dokonań w rozwoju gospodarczym Polski, ze szczególnym uwzględnieniem kondycji

stolicy. Z drugiej zaś, autorzy zwrócili uwagę na chybione decyzje, które przyczyniły się do klęski wrześniowej w 1939 roku, burzliwe relacje narodowościowe panujące w tym okresie i rosnące napięcie w obliczu zbliżającej się nawałnicy, by zakończyć, jakże wymownym, cytatem ze wspomnień Moniki Żeromskiej o pierwszym dniu wojny. (...) *Wszystko w tej chwili się zmienia. Nasze życie, nasz świat i my już jesteśmy kim innym, zupełnie niewiadomym.*

Jak sądzę, pełna eksploracja tematu nie była zamiarem autorów i stąd wiele wątków, z pewnością świadomie, zostało w książce pominiętych. Niemniej jednak, niektóre, dość ważne z punktu widzenia historycznego, pominięto chyba zbyt pochopnie. Mogły one z powodzeniem dopełniać przedstawiony przez autorów barwny obraz polskiego międzywojnia. Ich brak może jednak wywoływać u czytelnika pewien niedosyt, jak choćby nieobecność wątku społeczności małomiasteczkowych, stanowiących przecież w międzywojennej Polsce dość znaczny odsetek. Ludność miejska II Rzeczypospolitej stanowiła od 25 do 30% ogółu ludności kraju i zamieszkiwała w ponad 600 różnej wielkości miastach wśród, których aż 485 były to właśnie małe miasta i miasteczka liczące do 10 tys. mieszkańców. Egzystowały one dzięki funkcjom administracyjnym czy kulturalno-oświatowym, handlowym, rzadziej przemysłowym. Pełniły często rolę lokalnych metropolii w wielu dziedzinach życia. Mimo, że nie rozwijały się zbyt dynamicznie, wręcz w wielu przypadkach można mówić o stopniowym upadku, ich specyfika, jakże charakterystyczna, stanowiła ważny element życia codziennego w międzywojennej Polsce.

Ważnym elementem, którego zabrakło w opracowaniu jest kwestia kobieca i nie twierdzę tego, jako badacz historii kobiet, a raczej czytelnik odczuwający znaczny niedosyt. Skoro ponad połowa społeczeństwa polskiego, w owym czasie, były to kobiety i skoro właśnie ta część społeczeństwa w okresie dwudziestolecia zdobywała swoje prawa polityczne i społeczne, a także walczyła o wyrównanie szans życiowych, przyczyniając się znacznie do zmiany obyczajów i relacji społecznych, to czym uzasadnić, że w omawianym wydawnictwie nie znalazło to odzwierciedlenia zarówno w warstwie tekstowej, jak i ikonograficznej. Tym bardziej inne wątki, być może ważne, ale zbyt obszernie przedstawione mogą w pewien sposób zniekształcać prawdziwy obraz życia codziennego w międzywojennej Polsce. Przykładem może być obecność kwestii związanych z transportem, podróżami, automobilizmem czy lotnictwem, co jest oczywiście zrozumiałe, ale nieco mniej już proporcja, w jakiej wątki te zostały przedstawione w stosunku do innych zagadnień. Być może podyktowane jest to szczególnie zainteresowaniami autorów, o czym mogą świadczyć wcześniejsze publikacje.

Podnoszone w recenzji krytyczne uwagi, być może zbyt surowe, nie są w żaden sposób ukierunkowane na deprecjonowanie, skąd inąd, cennego wydawnictwa, jakim jest książka Mai i Jana Łozińskich. Wręcz przeciwnie, mają na celu zwrócenie uwagi, by może w przyszłości, kolejne wydanie tej publikacji zostało poszerzone o sugerowaną tematykę. Bo, nawet biorąc pod uwagę wskazane niedoskonałości, których nie jest mimo wszystko zbyt wiele, autorzy stworzyli czytelnikom bardzo dobry „pomocnik” w poznawaniu uroków przedwojennej polskiej codzienności z wieloma charakterystycznymi dla tamtego czasu elementami. Dokonany przez autorów niezwykle obszerny wybór fotografii, przede wszystkim z przebogatych zbiorów Narodowego Archiwum Cyfrowego, pozwala czytelnikom na przyjrzenie się „z bliska” fragmentom życia codziennego międzywojnia. Warto w tym miejscu zwrócić także uwagę na zamieszczone w książce plakaty, traf-

nie korespondujące zarówno z treścią, jak i zdjęciami uzupełniając ich przekaz. Dodatkowo, znakomicie dobrane i zręcznie „wplecione” w tekst, liczne cytaty z dzienników i wspomnień m.in. Marii Dąbrowskiej, Witolda Gombrowicza, Jarosława Iwaszkiewicza, Ireny Krzywickiej czy Moniki Żeromskiej, oddają atmosferę tamtych lat, sposób myślenia przedstawicieli ówczesnej inteligencji i wprowadzają w klimat Drugiej Rzeczypospolitej. Są jednocześnie cennym źródłem informacji w tej barwnej opowieści o życiu codziennym i niecodziennym Polaków przed wojną oraz zachętą do sięgnięcia po bardziej szczegółowe opracowania dotyczące poszczególnych tematów prezentowanych (i może, do czego namawiam, tych nie zaprezentowanych) w książce.

Robert Kotowski